

Донецький національний університет імені Василя Стуса
Юридичний факультет
Кафедра теорії, історії держави і права та філософії права

СИЛАБУС

навчальної дисципліни «Історія держави і права»

Кількість кредитів ЄКТС	5 кредитів ЄКТС
Період викладання	1,2 семестр
Рівень вищої освіти	Перший
Спеціальність	D8 Право D8 LAW
Освітня програма	ПРАВО LAW
Викладач(і)	Гоцуляк Юрій Вікторович, д.ю.н.
Профайл викладача(ів)	http://rang.donnu.edu.ua/?pg=kt&nu=115#search
Доступ до матеріалів курсу	https://goo-gl.su/MO1h0Hs
Контактна інформація	y.hotsulyak@donnu.edu.ua

Анотація дисципліни:

Навчальна дисципліна «Історія держави і права» сприяє формуванню у здобувачів освіти теоретичних і практичних знань з подальшим їх використанням в своїй професійній діяльності.

Теоретичні знання і практичні уміння з історії держави і права є складовою частиною професійних знань і умінь фахівця-правознавця.

Курс дає можливість сформуванню цілісних знань щодо витоків державності та права на українських землях та Європі, становлення та розвитку ключових правових інститутів та галузей, витоків та розвитку основних правових доктрин, їх значення для сучасних правотворчих процесів тощо.

Метою вивчення навчальної дисципліни є:

формування системи знань і умінь щодо цілісної картини зародження та розвитку основних інститутів права та держави; уміння систематизувати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у розвитку державно-правових явищ; ознайомлення з основними історичними джерелами права; сприяння формуванню цілісного професійного світогляду юриста.

Компетентності, які формуються у здобувача в результаті вивчення навчальної дисципліни:

Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК-8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК-11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК-13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК-1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК-2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК-3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК-7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

Результати навчання (РН):

РН-2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини.

РН-3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН-4. Знати та розуміти основи права Європейського Союзу.

РН-11. Мати базові навички риторики

РН-12. Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло.

РН-13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

РН-17. Працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань команди.

РН-18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН-19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

Для вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права» здобувач повинен набути знання і навички з наступних навчальних дисциплін: «Теорія

держави і права», «Логіка критичного мислення», «Ділова українська мова». Основні положення навчальної дисципліни будуть застосовуватися при вивченні наступних навчальних дисциплін: «Конституційне право України», «Судові та правоохоронні органи», «Інформаційні технології в юридичній діяльності», «Основи правничої діяльності та професійна етика».

Організація та оцінювання навчання

Тиждень/ дата/ години	Тема	Форма проведення заняття	Завдання (матеріали до практичних занять містяться на порталі юридичного факультету у папці дисципліни)	Кількість годин Аудиторни х/СРС	Мах кількість балів
1 семестр					
1,2 тиждень, 4 години	Тема 1. Історія держави і права як наука і навчальна дисципліна. Періодизація курсу	Лекція	Ознайомлення до лекції з Періодизація історії держави і права. Витоки права українського народу. Українське право як соціокультурне явище. Поняття «історія українського права».	2/2	5
	Тема 1.	Практичне заняття	Підготовка усної доповіді з питань, які потрібно презентувати під час заняття: Витоки права українського народу. Українське право як соціокультурне явище. Поняття «історія українського права».	2/2	
3,4 тиждень, 4 години	Тема 2. Держава і право Стародавнього Сходу	Лекція	Ознайомлення до лекції з виникненням держав у Стародавньому Єгипті, Месопотамії, Сирії, Палестині, Індії і Китаї, особливостями суспільного ладу давньосхідних держав.	2/2	5
	Тема 2.	Практичне заняття	Усне опитування з питань лекції. Держава і право давнього Вавилону та Індії	2/2	
5,6 тиждень, 4 години	Тема 3. Античні держава і право	Лекція	Ознайомлення до лекції з становленням політичного суспільства у Стародавній Греції, утворенням Афіської держави, реформи Солон і Клісфена	2/2	5
	Тема 3.	Практичне заняття	Підготовка усної доповіді з питань, які потрібно презентувати під час заняття: Суспільний лад Афін та Спарти Державний лад Афін та Спарти Реформи Солон Реформи Лікурга	2/2	
7,8 тиждень, 4 години	Тема 4. Право рабовласницького Риму	Лекція	Ознайомлення до лекції з витоками, становленням та розвитком державності і права у давньому Римі. Закони 12 таблиць. Кодекс Юстиніана.	2/2	5

	Тема 4.	Практичне заняття	Модуль I. Виконання тестових завдань із тем 1-4 через платформу Google Forms	2/2	30
9,10 тиждень, 4 години	Тема 5. Рабовласницькі державні утворення і право на території Північного Причорномор'я і Приазов'я	Лекція	Ознайомлення до лекції з витоками, становленням та розвитком державності і права на теренах України, розпадом первіснообщинного ладу на території України. Перехід до державності і цивілізації	2/2	5
	Тема 5.	Практичне заняття	Усне опитування з питань лекції. Держава і права скіфів Держава і право в античних полісах Північного Причорномор'я і Приазов'я	2/2	
11,12 тиждень, 4 години	Тема 6. Держава і право франків (V IX ст.).	Лекція	Ознайомлення до лекції Особливості виникнення держави у франків. Суспільний лад. Реформа Карла Мартелла.	2/2	5
	Тема 6.	Практичне заняття	Підготовка усної доповіді з питань, які потрібно презентувати під час заняття: Державний устрій. Верденський договір 843 р. і розпад франкської держави. Джерела права. Салічна правда.	2/2	
13,14 тиждень, 4 години	Тема 7. Держава і право феодальної Англії (VII – XVII ст.).	Лекція	Ознайомлення до лекції з Розвиток феодальних відносин в Англії. Утворення англосаксонських держав. Нормандське завоювання та його вплив на суспільний та державний устрій Англії в XI – XII ст.	2/2	5
	Тема 7.	Практичне заняття	Усне опитування з питань Реформи Генріха II. Велика Хартія вольностей 1215 р. Утворення станово-представницької монархії. Державний устрій. Виникнення і особливості англійського абсолютизму. Зміни в суспільному ладі та державний устрій. Характерні особливості джерел права. Судовий прецедент.	2/2	

15,16 тиждень, 4 години	Тема 8. Держава і право феодалної Франції	Лекція	Ознайомлення до лекції з Розвиток феодалних відносин. Період феодалної роздробленості. Становопредставницька монархія. Центральне і місцеве управління (XIV – XV ст.).	2/3	5
	Тема 8.	Практичне заняття	Підготовка презентації, які надсилаються на електронну пошту викладача з питань Абсолютна монархія. Державний устрій в період абсолютизму. Реформи Рішельє та Людовіка XIV. <u>Джерела та характерні риси права.</u>	2/4	
17 тиждень, 2 години	Тема 9. Держава і право Київської Русі	Лекція	Ознайомлення до лекції з загальними положеннями утворення й розвитку Давньоруської держави, основними теоріями її виникнення.	2/4	5
	Тема 9	Практичне заняття	Усне опитування з питань Державний лад Київської Русі Суспільний лад Київської Русі Руська Правда Цивільне право Злочини та покарання	2/4	
				<i>Модуль2.Виконання тестових завдань із тем 1-4 через платформу Google Forms</i>	
2 семестр					
1,2 тиждень, 4 години	Тема 10. Держава і право феодалної Німеччини (X – XVIII ст.).	Лекція	Ознайомлення до лекції з загальними положеннями Утворення і розвиток феодалної держави у X – XII ст. Виникнення та особливості становопредставницької монархії.	10 тиждень	2
	Тема 10.	Практичне заняття	Підготовка усної доповіді з питань, які потрібно презентувати під час заняття: Становлення князівського абсолютизму. Особливості розвитку феодалного права в Німеччині. Саксонське зерцало Кароліна		

3,4 тиждень, 4 години	Тема 11 Литовсько-Руська держава і право(друга половина XIV - XVI ст.)	Лекція	Ознайомлення до лекції з питаннями Українські землі як об'єкт експансії сусідніх держав. Особливості литовського проникнення в Україну. Польсько- литовські унії і зміни в правовому статусі українських земель	11 тиждень	2
	Тема 11	Практичне заняття	Усне опитування з питань Суспільний устрій України у складі Великого Князівства Литовського. Правова характеристика верст панівного та залежного населення. Джерела права. Литовські статuti: зміст, значення. Основні риси цивільного, шлюбно - сімейного, кримінального та процесуального права. Судова система.	11 тиждень	
5,6 тиждень, 4 години	Тема 12. Держава і право Англії у Новий час (XVII – початок XX ст.)	Лекція	Ознайомлення до лекції з основними положеннями про буржуазну революцію в Англії, її особливості та етапи	12 тиждень	3
	Тема 12.	Практичне заняття	Усне опитування з питань Велика реконстрація Довгий парламент Біль про права «Знаряддя управління» Кромвеля Формування англосаксонської системи права	12 тиждень	
7,8 тиждень, 4 години	Тема 13. Держава і право Франції (XVIII – початок XX ст.)	Лекція	Ознайомлення до лекції з особливостями Буржуазної революції 1789-1794 рр.: причини, особливості та основні етапи.	13 тиждень	3
	Тема 13	Практичне заняття	Усне опитування з питань Декларація прав людини і громадянина Якобінська диктатура та її державний лад Цивільний кодекс Наполеона 1804 р. <i>Модуль I. Виконання тестових завдань із тем 10-13 через платформу Google Forms</i>	13 тиждень	
					20

9,10 тиждень, 4 години	Тема 14. Утворення і державно-правовий розвиток США (середина XVIII – початок XX ст.).	Лекція	Ознайомлення до лекції з загальними положеннями про Війна за незалежність у Північній Америці та утворення США.	14 тиждень	2
	Тема 14.	Практичне заняття	Усне опитування з питань Конституція США 1787 р. Біль про права 1791 р. Громадянська війна 1861–1865 рр. та її вплив на розвиток законодавства США Скасування рабства	14 тиждень	
11,12 тиждень, 4 години	Тема 15. Запорозька Січ. Козацько-гетьманська держава (середина XVII-XVIII ст.)	Лекція	Ознайомлення до лекції основними тенденціями виникнення козацтва, легалізація козацького прошарку.	15 тиждень	2
	Тема 15	Практичне заняття	Усне опитування з питань Органи влади та управління Запорозької Січі Організація судової влади і судочинство на Запорозькій Січі Устрій держави Б. Хмельницького	15 тиждень	
13,14 тиждень, 4 години	Тема 16. Українська державність під іноземною зверхністю (II пол. XVII-XVIII ст.)	Лекція	Ознайомлення до лекції з особливостями державного та суспільного ладу Гетьманщини	16 тиждень	2
	Тема 16	Практичне заняття	Усне опитування з питань Закріпачення населення Органи автономної влади та управління Гетьманщини Ліквідація автономії України Конституція Пилипа Орлика Судова реформа 1760 року	16 тиждень	
15,16 тиждень, 4 години	Тема 17. Україна під імперською окупацією (XIX сторіччя – поч. XX сторіччя.)	Лекція	Ознайомлення до лекції з особливостями державного та суспільного ладу	17 тиждень	2

	Тема 17.	Практичне заняття	Усне опитування з питань Особливості скасування кріпацтва в Україні Суспільний лад Державний лад Право	17 тиждень	
17 тиждень, 4 години	Тема 18. Державний лад і право Української Народної Республіки періоду Центральної Ради, Української держави гетьмана Скоропадського	Лекція	Ознайомлення до лекції з особливостями становлення української державності 1917-21 рр.	18 тиждень	2
	Тема 18.	Практичне заняття	Усне опитування з питань Вищі органи влади і управління Суспільний лад Судоустрій Право <i>Модуль 2. Виконання тестових завдань із тем 14-17 через платформу Google Forms</i>	18 тиждень	20
Самостійно	Тема 19. Радянська державність в Україні 20-30-х років. Тема 20. Держава і право Німеччини (XX – поч. XXI ст.). Тема 21. Розвиток держави і права у новітній період. Розпад колоніальної системи				

Поточний контроль 1 семестр				Підсумковий контроль (залік)
Модуль 1		Модуль 2		
організаційно-навчальна робота здобувача в аудиторії	залікова модульна робота	організаційно-навчальна робота здобувача в аудиторії	залікова модульна робота	
20 б	30 б	25 б	25 б	100 б

Поточний контроль 2 семестр				Підсумковий контроль (іспит)
Модуль 1		Модуль 2		
організаційно-навчальна робота здобувача в аудиторії	залікова модульна робота	організаційно-навчальна робота здобувача в аудиторії	залікова модульна робота	
10 б	20 б	10 б	20 б	40 б

Організаційно-навчальна робота здобувачів в аудиторії оцінюється з урахуванням участі в аудиторних заняттях (виступи, опитування, доповіді).

Опитування є інструментом оцінювання динаміки набутих результатів навчання, оцінювання знання термінології, фактів, понять, теорій, концепцій, розуміння, пояснення і сприймання інформації, вміння передати набуті знання своїми словами, висловлюватися з відповідної теми коротко чи розширено із аргументацією власної позиції.

Критерії оцінювання опитування (усне/письмове).

2б.: усна/письмова відповідь є правильною, цілісною, логічною, обґрунтованою, містить аргументацію, аналітичні міркування, демонструє критичне мислення здобувача.

1б.: усна/письмова відповідь є правильною, логічною, частково обґрунтованою, аналітичні міркування та аргументація є недостатніми.

Доповідь – це 1) один з видів монологічного мовлення, публічне, розгорнуте, офіційне повідомлення з певного питання, ґрунтоване на залученні документальних даних; 2) повідомлення або документ, зміст якого представляє інформацію та відображає суть питання або дослідження стосовно цієї ситуації.

Критерії оцінювання доповіді

Критерії оцінювання	0-0,5 балів	1 бал	2 бали
Розуміння завдання	Використані матеріали мають часткове відношення до теми; представлена інформація не аналізується і не оцінюється	Використані матеріали по більшій мірі мають відношення до теми, але частково аналізуються та оцінюються	Використані матеріали повністю відповідають темі, аналізуються та оцінюються у повній мірі
Логіка викладання матеріалу	Логіка викладання матеріалу порушена,	Логіка викладання матеріалу	Матеріал викладається

	структурованість прослідковується частково	прослідковується, наявна структурованість	логічно, повністю прослідковуються причинно-наслідкові зв'язки
Авторська оригінальність	Стандартна робота, 70% запозиченого матеріалу	10-15% викладеного матеріалу являють собой авторські пропозиції	Унікальна робота; містить 65-70% оригінальних, винахідницьких прийомів та пропозицій
Культура мовлення, манера триматися перед аудиторією	Доповідач губиться перед аудиторією, демонструють бідність мовлення, порушує регламент, не може втримати увагу аудиторії	Доповідач допускає не грубі мовленнєві помилки під час виступу, незначно порушує регламент, частково утримує увагу аудиторії	Доповідач впевнено тримається перед аудиторією, володіє культурою мовлення, дотримується регламенту, утримує увагу аудиторії
Відповіді на питання	Доповідач не може відповісти на питання або під час відповідей поводить себе агресивно, некоректно	Доповідач не на всі питання може знайти переконливі, аргументовані відповіді	Доповідач переконливо, повно і аргументовано відповідає на всі поставлені

Презентація (power point presentation, PPT) – це ефективний та універсальний формат донесення інформації, який являє собою набір слайдів та спеціальних ефектів (слайд-шоу), текстовий зміст презентації, замітки доповідача, а також роздавальний матеріал для аудиторії, що зберігаються в одному файлі.

Критерії оцінювання презентації

Критерії оцінювання презентації	0-0,5 балів	1 бал	2 бали
Відповідність матеріалу тематиці проекту	Містить близький за тематикою матеріал але не несе важливої інформативної функції	Загалом відповідає тематиці проекту і є досить інформативним	Точно відповідає тематиці, містить дуже важливу інформацію
Структурованість інформації	Важко вловити структуру подання інформації	Прослідковується певна структура в розміщенні інформації	Має чітку, логічно вибудовану структуру
Використання графіків, таблиць, діаграм	Графіки, таблиці і діаграми відсутні	Графіки, таблиці і діаграми представлені в роботі, але суттєво не доповнюють змісту	Графіки, таблиці і діаграми відповідають змісту та розкривають його сутність
Наявність посилань на використані інформаційні джерела	Немає посилань на використані джерела	Не повністю представлені інформаційні джерела або не всі	Оформлення посилань на інформаційні джерела цілком

		правильно оформлені	правильні, вичерпні
«Читаємість» тексту, наочність.	Естетичний вигляд незадовільний (відсутня чітка структура розміщення інформації, недоречна графіка оформлення)	Естетичний вигляд дещо псує недостатньо чітка структура розміщення інформації, не зовсім доречна графіка оформлення	Чітка побудова сторінок. Розмір тексту легко сприймається
Відповідність дизайну змісту роботи, єдність стилю в оформленні різних частин презентації	Дизайн зовсім не відповідає тематиці проєкту, а інколи навіть іде всупереч загальному змісту	Дизайн не суперечить загальному змісту проєкту	Гармонійне поєднання дизайнерських знахідок з ідеєю проєкту

Модульний контроль проводиться у формі 20 тестових завдань, які включають у себе матеріал із тем 1-9, кожне з яких оцінюється в залежності від рівня складності (загалом 10 балів).

ТЕСТИ є інструментом оцінювання результатів навчання як програмних, так і за освітніми компонентами, вибірковими дисциплінами, окремими темами. Тестовий формат оцінювання знань і вмінь може бути спрямований на такі типи результатів опанування освітньої програми як знання, розуміння, застосування, вміння аналізувати, надавати оцінку, синтезувати і створювати нові знання і продукти відповідно до рівня і ступеню освіти. Тести можуть бути самостійною формою чи складовою частиною поточного чи/та підсумкового контролю. *Форматом тестового контролю* є $\frac{1}{4}$ MCQ, що передбачає 1 правильну відповідь із 4 запропонованих і відсутність відкритих питань для уникнення суб'єктивності оцінювання.

Самостійна робота (СРС) – це форма організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються здобувачем освіти під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Вона є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи.

СРС за дисципліною «Історія держави і права» здійснюється у формі пошуково-аналітичної роботи, а саме роботи з першоджерелами, літературними джерелами та інформаційними ресурсами мережі Інтернет. Основна мета виконання СРС – дослідження першоджерел, що дасть змогу у здобувачів сформувати цілісні знання щодо предмету, завдань і методології курсу «Історія держави і права»; сформувати системні знання щодо динаміки становлення і розвитку прав держави та права.

СРС передбачає виконання комбінованої письмової роботи, що складається із:

- теоретичних питань, на які необхідно дати вичерпну відповідь із посиланням на конкретні джерела,

- розв'язання ситуаційних завдань;
 - тестових завдань щодо навчального матеріалу, який включає дисципліна «Історія держави і права».

СРС оцінюється в 10 балів:

3 бали – теоретичні питання;

3 бали – тестові завдання;

4 бали – ситуаційні завдання.

Підсумковий контроль може мати наступні форми (на вибір здобувачів освіти за погодженням з викладачем):

1) екзамен в усній формі (екзаменаційний білет містить 3 теоретичних питання, кожне з яких оцінюється в 13,3 бали) (максимально 40 балів);

2) призове місце на всеукраїнському конкурсі наукових робіт за тематикою дисципліни (максимально 40 балів);

3) призове місце на всеукраїнських/міжнародних змаганнях за тематикою дисципліни (максимально 40 балів);

4) опублікування наукової статті за тематикою дисципліни (максимально 20 балів), зразок оформлення статті за посиланням - <https://tinyurl.com/yez6wfg>, перелік наукових фахових видань України - <https://mon.gov.ua/storage/app/media/atestatsiya-kadriv-vyshchoi-kvalifikatsii/2021/02/perelik-fakhovikh-vidan.doc> ;

5) опублікування тез доповідей на всеукраїнській чи міжнародній конференції за тематикою дисципліни (максимально 10 балів за 1 тези), зразок оформлення тез - http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2925.

Система оцінювання результатів навчальних досягнень:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для іспиту	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D		
60-66	E	задовільно	не зараховано з можливістю повторного складання
0-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	

Список рекомендованих джерел Основна література

1. Грубінко, А.В., Історія держави і права зарубіжних країн. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2014. 367 с.

2. Захарченко П. Історія українського права і держави: від витоків до кінця XVIII століття : монографія / П. Захарченко, М. Мірошніченко; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Київський університет, 2024. 639 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / Ален Панов, Сабов А. М., Ужгород, 2024. 202 с.
4. Історія держави і права України. Курс лекцій. / В. М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П. П. Захарченко, О. В. Кузьминець та ін.; за ред. В. М. Щербатюка. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. 496 с.
5. Історія держави і права України: навч. посіб. / колектив авт.: [Боняк В. та ін.]; Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро : ДДУВС, 2024. 207 с.
6. Левчук, М.В. Історія держави і права Стародавнього Сходу. Хрестоматія: навч. посіб. / Левчук М. В., Цветкова Ю. В. Київ: Талком, 2024. 207 с.
7. Марченко, О.В. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : підруч. : у 2 т.; Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 311 с.
8. Орленко, В.І. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підготовки до іспитів. К.: Ін Юре. 2015. 389 с.
9. Рафальський, О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність: монографія / Олег Рафальський. Київ: АДЕФ-Україна, 2024. 427 с.
10. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: Навч. посіб. К.: Атіка, 2018. 772 с.
11. Трофанчук Г.І. Історія держави та права України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2017. 568 с.
12. Трофанчук, Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і допов. - Київ : Юрінком Інтер, 2024. 395 с.
13. Трофанчук, Г.І. Історія держави і права України: підручник / Г.І. Трофанчук. 4-те вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Центр, 2024. 607 с.
14. Трофанчук, Г.І., Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер. 2013. 445 с.
15. Цветкова, Ю.В. Історія держави та права середніх віків: навч. посіб. / Ю. В. Цветкова ; упоряд. О. Богдан та ін.. Київ : Талком, 2024. 327 с.

Допоміжна література

1. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою України 16 липня 1990 р. Нове законодавство України. К., 1992.
2. Івановська О. П. Звичаєве право в Україні. Етнотворчий аспект. Навчальний посібник. К.: ТОВ «УВПК «Екс об», 2002. 264 с.
3. Кудін С. В. Форми існування кримінального права України у X – першій половині XVII ст. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2002. № 4. С. 70-75.
4. Мартинюк О. В. Мета та принципи призначення покарання за Литовським Статутом. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 75. С. 77 – 84. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/04/martyniuk_75.pdf
5. Мартинюк О. В. Спадкування за законом в Україні (друга половина XIV – перша половина XVII ст.). *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 11. С.

59–66. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/01/martyniuk_11.pdf

- 6. Гоцуляк Ю.В. Правове буття як фундаментальна категорія праворозуміння: становлення та сучасність: монографія. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса. 2020. 312 с.
- 7. Севрюков Д.Г. Історія правової та державницької думки. Новий час: навч. посіб. Київ: Талком, 2024. 223 с.
- 8. Церковне (канонічне) право: Підручник. / В. І. Лубський, Є. А. Харьковщенко, М. В. Лубська, Т. Г. Горбаченко. К.: Центр учбової літератури, 2014. 640 с.

Інформаційні ресурси в Інтернет

- 1. Офіційний сайт Верховної Ради України – [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
- 2. Урядовий портал (Офіційний сайт Кабінету Міністрів України) - [http:// www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua).
- 3. Національна бібліотека імені Вернадського – <http://www.nbuv.gov.ua>.
- 4. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва - [http:// www. www.library.vn.ua](http://www.www.library.vn.ua).
- 5. Навчальні матеріали он-лайн - <http://www.pidruchniki.com/pravo>.
- 6. Ізборник. Першоджерела. - <http://litopys.org.ua>.
- 7. Радник. Український юридичний портал. - <http://radnuk.info>.

Викладач:
завідувач кафедри теорії,
історії держави і права та філософії
права

Юрій ГОЦУЛЯК

Погоджено:
Декан факультету

Ірина КОВАЛЬ

Завідувач кафедри

Юрій ГОЦУЛЯК

Гарант освітньої програми

Елла ПИСАРЄВА

Рекомендовано рішенням кафедри теорії, історії держави і права та філософії права, протокол № 11 від «19» червня 2025 р.